

Gaucher-kór

Dr. Papp Ferenc

Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar
Szent-Györgyi Albert Orvos- és Gyógyszerésztudományi Centrum
Gyermekegyógyászati Klinika és Gyermekegészségügyi Centrum

Az első leírójáról (Philippe Gaucher, francia bőrgyógyász, patológus, 1882) elnevezett Gaucher-kór a lizoszómális tárolási betegségek közé tartozó szfingolipidózis. Kitüntetett szereppel bír, hiszen az elsőként leírt és leggyakoribb lizoszómális betegségről van szó, valamint a lizoszómális betegségekben egyre szélesebb körben alkalmazott enzimpótló kezelés kifejlesztése és első klinikai alkalmazása is a Gaucher-kórhoz kötődik.

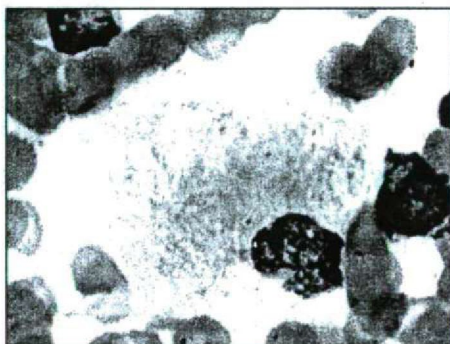
A betegséget a lizoszómális glükocerebrozidáz (savi β -glükozidáz) enzim veleszületett, autoszómális recesszív módon öröklődő genetikai defektusa okozza. Az elsősorban membránok felépítésében részt vevő glikoszfingolipidek többlépcsős lizoszómális lebontása során képződő glükocerebrozid (glükozil-ceramid) a glükocerebrozidáz enzim hiányzó vagy csökkent aktivitása miatt nem tud lebomlani. A felhalmozódó glükocerebrozid különböző szervek makrofág sejtjeiben nagy mennyiségben tárolódik, ami több szerv érintettségével járó krónikus progresszív betegséghez vezet.

Epidemiológia

A Gaucher-kór világszerte előfordul, gyakorisága 1:40000-1:60000 között mozog. Bizonyos népcsoportokban a betegség jóval gyakoribb (pl. askenázi zsidók, kb. 1:800). A nemzetközi Gaucher regiszter több mint 5000, zömében 1-es típusú beteget tart nyilván a világon. Magyarországon a betegség a nemzetközi előfordulási adatokat alapul véve jelentősen aluldiagnosztizált, hiszen jelenleg csak 26 beteg ismert (az elméleti prevalencia alapján várható legalább 100 beteggel szemben).

Patomechanizmus

A betegségben elsősorban a retikuloendothelialis rendszer (RER) makrofágjai érintettek. A makrofágokban felhalmozódó glükocerebrozid, jellegzetes, nagy méretű, ún. Gaucher-sejteket eredményez (1. ábra). A RER szerveiben/szöveteiben (különös tekintettel a lépre, ahol a fehér- és vörösvérsejtek lebontása történik, illetve májban, csontvelőben, nyirokcsomókban) nagy tömegben felszaporodó Gaucher-sejtek a keringéssel további, főképp a RER-hez tartozó vagy egyéb szervekbe/szövetekbe szóródnak. A Gaucher-sejtek bizonyos szervek (lép, máj, nyirokcsomók) megnagyobbodását, a környező szövetek destrukcióját és funkciózavarát okozzák, valamint inflammatorikus citokinek (IL-1,-6,-10, TNF- α) stimulációja révén krónikus gyulladásos reakciót indukálnak.

1. ábra. Gaucher-sejt.
A glükocerebrozid tárolásból
adódó, gyűrt selyemre emlékeztető
rostos citoplazma, excentrikus
helyzetű sejtmag

A fentieknek megfelelően a betegségre sokszervi érintettség, elsősorban visceralis és vázrendszeri tünetek jellemzőek, de bizonyos ritka formákban idegrendszeri érintettség is előfordul (ún. neuropátiás formák), melynek hátterében a glükocerebrozid idegrendszeri tárolása illetve egyéb neurotoxikus glikolipid (glükozil-szfingozin) felszaporodás áll.

A betegség genetikai háttereként a glükocerebrozidáz enzim génjében (GBA, 1q21) eddig több mint 300, zömében pontmutációt írtak le, közülük néhány igen gyakori (pl. N370S, L444P). A mutáció típusa és a betegség klinikai formája, a tünetek súlyossága között szoros összefüggés mutatkozik.

Klinikai formák

A Gaucher-kór klinikai megjelenés szempontjából három fő fenotípus csoportba sorolható:

1-es típusú, nem neuropátiás forma (GD1): A betegek döntő többsége (90–95%-a) ebbe a formába tartozik, bármely életkorban manifesztálód-

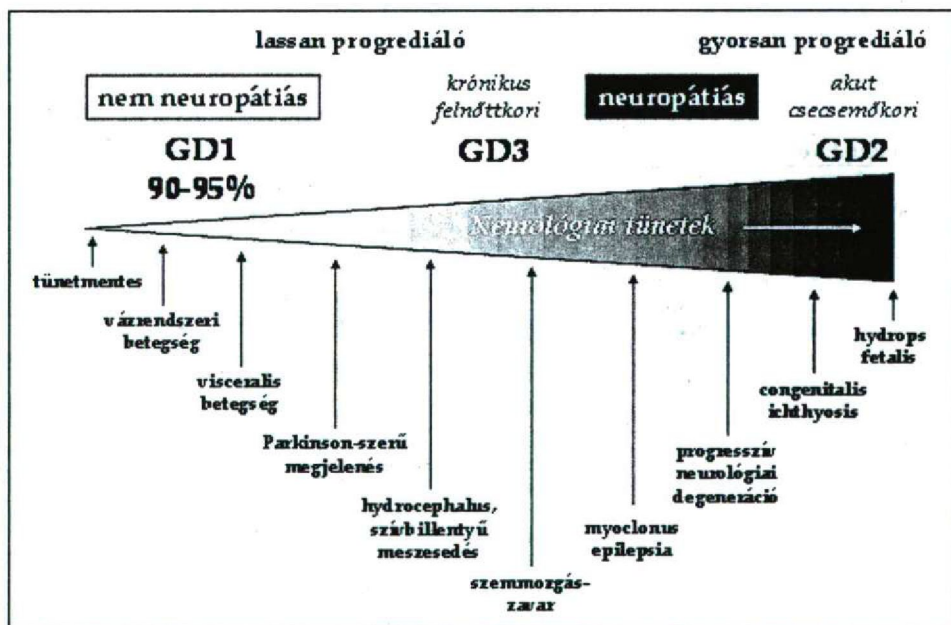

hat, visceralis és vázrendszeri tünetek jellemzik (lásd később), idegrendszeri érintettség nincs.

2-es típusú, akut neuropátiás forma (GD2): Ritka, csecsemőkorban megjelenő forma. A visceralis tünetek mellett súlyos, gyorsan progrediáló, elsősorban agytörzsi neurológiai tünetek (nyaki hipotónia, strabismus, oculomotoros apraxia, szájjár, dysphagia, laryngealis stridor) jellemzőek. 3 éves korig halállal végződik. Újszülöttkori formája congenitalis ichthyosissal (kollódium bébi) is járhat.

3-as típusú, krónikus neuropátiás forma (GD3): Ritka, késői gyermekkorban vagy felnőttkorban jelentkezik. A visceralis és csontrendszeri tünetekhez lassan progrediáló, változatos neurológiai tünetek társulhatnak (izolált szupranukleáris tekintésbénulás, görcsök, spasztikus-ság, ataxia, demencia, hallászavar, időnként Parkinson-szerű extrapiramidális mozgászavar).

A fenti, klinikai szempontból praktikus csoportosítás mellett a betegséget leginkább egy fenotípus spektrumként érdemes felfogni (2. ábra), melynek egyik végén a tünetmentes, illetve enyhébb csont- és visceralis érintettséggel járó 1-es típus áll, míg a másik végén a súlyos, gyorsan progrediáló, akut neuropátiás 2-es típus. A spektrumon a kettő között helyezkedik el a 3-as típusú, krónikus neuropátiás forma.

2. ábra. A Gaucher-kór fenotípus spektruma

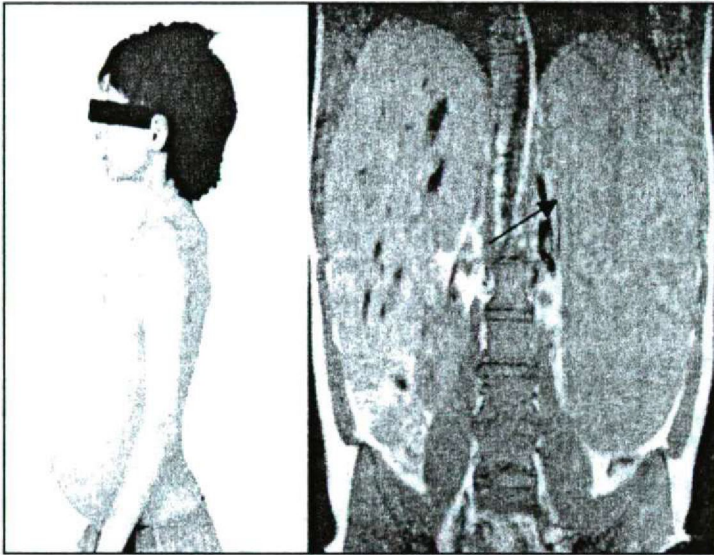
1. táblázat. Az 1-es típusú Gaucher-kór tünetei
(GS: Gaucher-sejt, GCB: glükocerebrozid)

Érintett szervek /tünetcsoport	Patológia	Tünet
Visceralis kora gyermekkor nagy has hasi fájdalom (akut/krónikus)	Lép GS infiltráció infarktus nekrózis fibrózis	splenomegalia jelentős fokú korai, vezető tünet következményes hypersplenía
	Máj GS infiltráció infarktus cirrózis karcinóma	hepatomegalia kisebb mértékű májenzim emelkedés
	Bél bélfal GS infiltráció hepatosplenomegalia	haspuffadás, teltségérzet krónikus hasmenés
Hematológiai később	csontvelő GS infiltráció hypersplenía	anémia (sápadtság, fáradékonyság, palpitáció) thrombocytopenia (vérzések: bőr, menstruáció, műtét) leukopenia (fertőzések)
Csontrendszer bármely életkorban 80–90%-ban van	csontvelő GS infiltráció osteopenia osteonecrosis osteolysis osteosclerosis remodelling zavar (Erlenmeyer- deformitás)	krónikus csontfájdalom („növekedési fájdalom”) akut csontkrízis (+ láz, fvs ↑, We ↑, izommerevség) patológiás törés csigolya kompresszió degeneratív arthritis késleltetett csontrendszerei növekedés
Nyirokrendszer	GS infiltráció	lymphadenomegalia
Tüdő	GS infiltráció	interstitialis/restríktív tüdőbetegség légúti fertőzések pulmonalis hypertensio
Bőr	GS/GCB felhalmozódás thrombocytopenia	sárgás-barnás elszíneződés zúzódások, bőrvérzések
Szív	GS infiltráció	restríktív cardiomyopathia billentyű meszesedés
Szem	GS/GCB felhalmozódás	pinguecula corneahomály
Anyagcsere	nagy tömegű GS okozta hipermetabolizmus	növekedésbeni elmaradás
Maliginitások	GCB okozta immunrendszerei aktiváció	leukémia myeloma multiplex limfómák

1-es típusú Gaucher-kór klinikuma

Az 1-es típusú Gaucher-kór klinikai tüneteit és azok patológiai hátterét szervek/szervrendszerek szerinti csoportosításban az 1. táblázat mutatja. A *kiemelt tünetek együttes fennállása esetén mindenképpen gondolni kell Gaucher-kórra!* Néhány jellegzetes eltérést a 3., 4. és 5. ábra szemléltet.

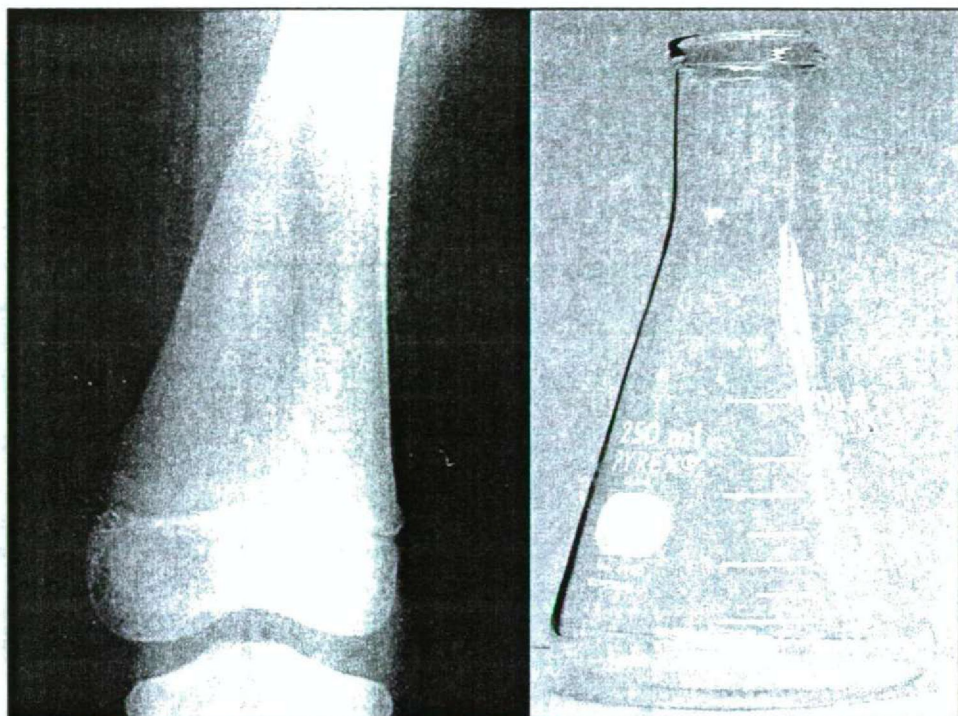
3. ábra.
Gaucher-kóros beteg (sovány testalkat, vékony végtagok, nagy, elődomborodó has) és extrém mértékű splenomegalia Gaucher-kóros betegben (MRI)

Normál csontvelő
T1 magas jelintenzitás

Infiltrált csontvelő
T1 alacsony jelintenzitás
epiphysis is érintett

4. ábra.
Normál csontvelő és Gaucher-kóros infiltrált csontvelő MRI képe

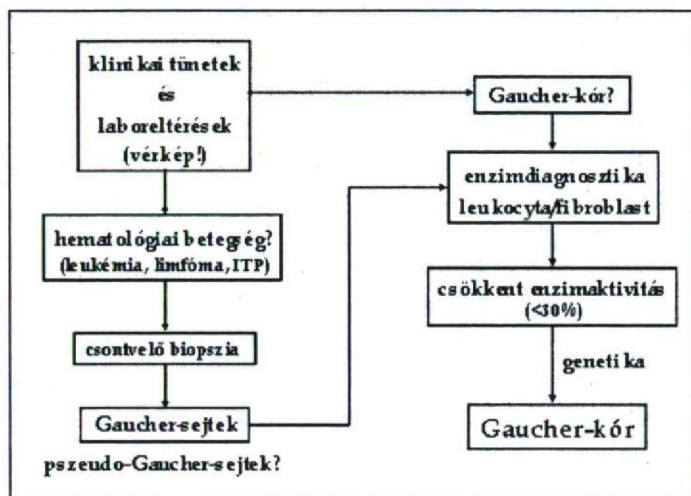
5. ábra. Erlenmeyer-deformitás. Gaucher-kóros betegek kb. 80%-ában meglévő jellegzetes eltérés, amely a hosszú csőves csontok metaphysisének (leginkább a femur disztális metaphysisének) Erlenmeyer-lombikra emlékeztető kiszélesedését jelenti. Hátterében a csontvelő infiltráció által okozott rendellenes csontátépülés (remodelling) áll

Gaucher-kór diagnosztikája

A klinikai kép (hepatosplenomegalia és egyéb tünetek) valamint a pancitopénia alapján általában valamilyen hematológiai betegség (főképp leukémia) szokott felmerülni. Az ilyenkor rutinszerűen elvégzett csontvelő biopsziában észlelt Gaucher-sejtek a betegségekre terelhetik a gyanút. A Gaucher-sejtek jelenléte nem egyértelműen diagnosztikus értékű, hiszen hematológiai malignitások esetén találkozhatunk ún. pseudo-Gaucher-sejtekkel is. A diagnózis felállítása leukocytákból vagy fibroblastokból végzett enzimaktivitás vizsgálattal lehetséges. Csökkent enzimaktivitás (<30%) esetén a Gaucher-kór bizonyított. Molekuláris genetikai vizsgálattal a glükocerebrozidáz génben talált betegség okozó mutáció a diagnózist igazolhatja illetve prognosztikai jelentőséggel bírhat.

A Gaucher-kór szempontjából felesleges, invazív és csak részleges diagnosztikus értékű csontvelő biopszia elkerülése a klinikai és labortünetek megfelelő értékelése alapján végzett enzimaktivitás vizsgálattal lehetséges (6. ábra).

6. ábra.
Gaucher-kór
diagnosztikája

Gaucher-kór kezelése

A lizoszómális betegségek, ezen belül a Gaucher-kór kezelése az utóbbi közel 20 évben forradalmi fejlődésen esett át az enzimpótló kezelés (enzyme replacement therapy, ERT) bevezetésének köszönhetően, amely lehetővé teszi a betegség oki kezelését szemben a korábbi csak szupportív vagy palliatív beavatkozásokkal.

Gaucher-kór szupportív/palliatív kezelése: ERT alkalmazása mellett is szükség lehet vérkészítmények adására, fájdalomcsillapításra, csontrendszeri érintettség esetén ortopédiai beavatkozásokra. A korábban gyakran alkalmazott részleges vagy teljes splenectomia az ERT elérhetőségével már csak kivételes esetben jön szóba (a tünetek fellángolásával járhat, bakteriális szepszisre, pulmonális hypertensiora hajlamosít).

Gaucher-kór oki kezelése: A lizoszómális betegségek és Gaucher-kór oki kezelése a hiányzó vagy csökkent enzimműködés helyreállítását célozza. Erre egyéb elméleti és gyakorlati lehetőségek (génterápia, csontvelő vagy őssejt transzplantáció) mellett a klinikai gyakorlatban is széleskörűen és biztonságosan alkalmazható módon csak az enzimpótlás ad lehetőséget, amely a Gaucher-kóros betegek kezelésének jelenlegi standardja.

Az 1960-as és 70-es években felismert elméleti alapok (glükocerebrozidáz-hiány, makrofág glikoprotein receptor mechanizmus) teremtték meg a lehetőségét a 80-as évek második felében az ERT klinikai gyakorlatának kifejlesztésére Gaucher-kórban. A placentából kivont glükocerebrozidáz (algluceráz) széles körű klinikai alkalmazása a 90-es évek elején kezdődött, amit néhány év után felváltott a rekombináns DNS technológiával előállított glükocerebrozidáz (imigluceráz, Cerezyme®). A porampullában forgalomba kerülő enzimkészítményt a betegek 1–2 órás infúzió formájában, kéthetente, 15–60 U/kg adagban kapják. A világszerte alkalmazott imiglucerázról az elmúlt, több mint 10 év alatt rengeteg klinikai tapasztalat gyűlt össze. Ezek szerint a kezeléssel a hematológiai-, visceralis- és csont tünetek jelentős javulását lehet elérni, a hatékonyság dóziszfüggő, ugyanakkor az idegrendszeri tünetek tekintetében sajnos hatástalan. A mellékhatás profil bármely dózisban igen kedvező. Neutralizáló IgG antitestek a betegek 15%-ában jelennek meg, zömében átmeneti (24–36 hó) jelleggel, tartós rezisztencia csak néhány betegnél alakult ki.

Azoknál a Gaucher-kóros betegeknél, akiknél az ERT valamilyen okból nem alkalmazható, az ún. szubsztrát deprivációs kezelés jön szóba, ami a glikoszfinbolipid szintézis egyik kulcsenzimének (glükozil-ceramid szintáz) farmakológiai gátlásán alapul (miglustat, Zavesca®).

Irodalom

Grabowski GA. Phenotype, diagnosis, and treatment of Gaucher's disease. *Lancet* 2008; 372:1263-71

Gaucher disease and Cerezyme® monograph. Genzyme Corporation, 2006

Charrow J. Enzyme replacement therapy for Gaucher disease. *Expert Opin Biol Ther* 2009; 9:121-31

Wenstrup RJ et al. Skeletal aspects of Gaucher disease: a review. *Br J Radiol* 2002; 75 (Suppl. 1): A2-A12